

Rusanu s reljefom (1886) te kip Fatimske Gospe i raspelo, oba djelo I. Kerdića (1946). — Uz put za Molve je poklonac s kipom Pietà (1760), što ga je podignuo N. Vrabčević. — Na groblju u kapeli Sv. Jakova, koju je gradió D. Kraft (1845), tri su oltara (1733) s kanonskim pločama i svijećnjacima te slikom Sv. Franje Ksaverskoga (1754).

LIT.: P. Cvekan, Virje, Virje 1976.

A. Ht.

VIROVITICA, grad u Podravini. Na njegovu su mjestu nađeni predmeti iz neolitika, groblje sa žarama, ant. grob iz IV. st., a naselje se razvilo uz rim. cestu. God. 1243. dobilo je od hercega Kolomana slobostine, koje je 1248. potvrdila kraljica Marija. Tu se od 1280. spominje franjevački, a od 1290. dominikanski samostan. — Srednjovj. burg opkoljen vodom bio je u rukama I. Banffyja od Donje Lendave. Turci su ga držali 1552—1684. Na mjestu porušenoga burga podignuo je grof A. Pejačević veliki kasno-barokno-klasicistički dvorac (graditelj N. Roth 1800—04), i danas okružen opkopom i parkom. Naselje je još sred. XVIII. st. imalo drvene kuće (neke, iz sred. XIX. st., još i danas postoje). Među pretežno prizemnim zgradama ističu se palača Pejačević (katnica s arkadama i sa željeznim kapcima), kuća Besz (1758) i franjevački samostan (u osnovi zatvoren četverokut, 1726—51).

Samostanska župna crkva Sv. Roka (1746—52) jednobrodna je prostrana građevina s četverokutnim svetištem i bočno smještenim zvonikom uz gl. pročelje (1754). Dao ju je podignuti L. Patačić. Crkva pripada najistaknutijim baroknim cjelinama u Hrvatskoj. Ima 9 oltara, slike, kipove, figuralno bogato ukrašenu propovjedaonicu (1755—59). Golemi gl. oltar djelo je T. Švaba (1767—69); na njemu su kipovi mariborskoga kipara J. Holzingera i slika J. Göblera iz Graza (1769). Bogati namještaj nastao je većim dijelom u samome samostanu u kojemu je djelovalo mnogo braće različitih struka (slikari, pozlatari, kipari, stolari). Sliku »Smrt Sv. Josipa« slikao je G. Lochenbaur (1777), sakristijski ormar je izradio T. Švab (1771). Na velikim crkv. rezbarenim vratima radili su J. Fesenmayr, F. Sedlmayr i S. Wagner (1759). U samostanu se čuva velika zbirka slika i kipova iz XVIII. i XIX. st., vrijedna knjižnica i predmeti stare franjevačke

ljeekarne. Iz XVIII. st. su tri pokaznice, relikvijari (Sv. Križa iz 1748), kaleži (1767, 1780), kadionice i lađice (1740, 1841), kandilo, pladanj s ampulama (1782) te rokoko pacifikal. — Gradski muzej (osn. 1953; smješten u dvorcu) ima arheol., etnograf. i kulturnopovijesnu zbirku te galeriju slika. Zbirka djela suvremenih umjetnika, koju je muzeju poklonio književnik B. Glumac, otvorena je za javnost 1982.

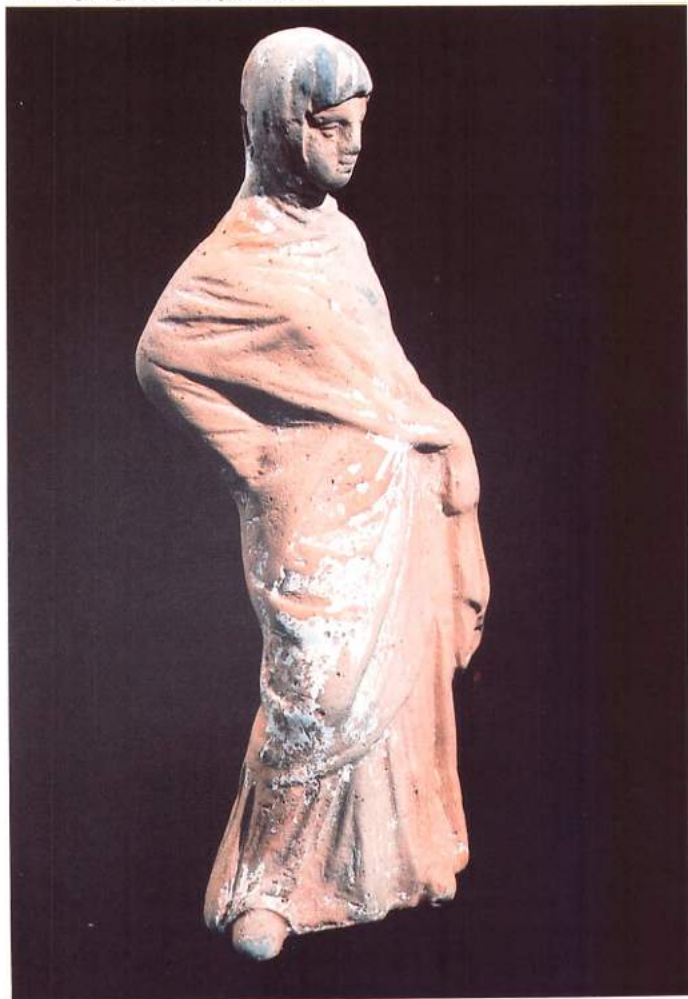
LIT.: G. Szabo, SG. — A. Horvat, O urbanističkoj jezgri Virovitice, Bulletin JAZU, 1958, 3. — Ista, O djelima Josipa Holzingera u Virovitici, ibid., 1959, 2. — Umjetnost XVIII. stoljeća u Slavoniji (katalog), Osijek 1971. — V. Radauš, Spomenici Slavonije iz razdoblja XVI—XIX. stoljeća, Zagreb 1975. — P. Cvekan, Virovitica i franjevci, Virovitica 1977. — Horvat—Matejčić—Prijatelj, Barok.

A. Ht.

VIS, naselje na istoimenome otoku. Otok je naseljen od prapovijesti; u špiljama kraj Komiže i Okučne zabilježeni su nalazi počevši od neolitičkoga doba, a na vrhovima su brežuljaka uočena naselja (gradine) i grobovi pod kamenim gomilama iz brončanoga i željeznoga doba. Smatra se (na temelju pisanja povjesničara Diodora) da je sirakuški tiranin Dionizije Stariji na samome poč. ← IV. st. u dnu Viške uvale utemeljio grčki polis. Ant. pisani izvori spominju na Visu grč. grad, ali tek od druge pol. ← IV. st. (Pseudo-Skilak), a Pseudo-Skimno (oko ← 110) spominje da je Issa sirakuška naseobina. Issa (Vis) je samostalan grad-država od sred. ← IV. do sred. ← I. st., kada potpada pod rim. vlast. U doba samostalnosti kuje brončani novac s različitim prikazima. Na novcima, jednome natpisu te u ant. pisanim izvorima očuvani su podaci o herosu otoka — Joniju. Issa je bila najjača grčka kolonija na Jadranu; sama je osnivala svoje kolonije. O kolonijama Tragurionu (Trogir) i Epetionu (Stobreč) postoje pov. i arheol. dokumenti, dok o Lumbardi na Korčuli svjedoči poznati natpis (psefizma) o osnutku naselja.

Ruševine grada opasana zidinama (veličine oko 10 ha) nalaze se na juž. padini *Gradine*; gradske su zidine od velikih kamenih blokova. Sa Z i I strane nalaze se nekropole (*Martvilo* i *Vlaška njiva*) s kontinuitetom pokapanja od helenističkoga do kasnoant. razdoblja. Uokolo poluotoka Prirova u moru se naziru ostaci grč. luke, a na poluotoku ostaci rim. kazališta (nad njim je poslije izgrađen franjevački samostan) i vodospreme s podom od

VIS, tanagra figurica s nekropole Martvilo

VIS, torzo imperatora, III. st. Zagreb Arheološki muzej

VIS, golubica od terakote s nekropole Martvilo. Vis, Arheološka zbirka »Issa«

bijela mozaika. Uz more s *I* strane bio je gradski trg (agora – forum); na *S* je strani imao zid raščlanjen nišama u kojima su se nalazili kipovi, po svojoj prilici rim. careva, čiji su ostaci pronađeni na tome mjestu. Sa *Z* strane bile su monumentalne terme, mjestimice prekrivene mozaičnim podovima. Grad je imao ortogonalnu strukturu i prvi je ant. grad izgrađen po pravilnoj urbanoj matrici (hipodamski način urbanoga planiranja). Iz razdoblja ← IV. st. najvredniji su nalazi nadgrobna natpisa junaka Kalije u stihovima (najstariji stihovi na našim prostorima) i brončana glava božice Afrodite ili Artemide iz radionice Praksitelova kruga. Iz helenističkih grobova potječu izvanredne zbirke vaza: južnoitalske crvenofiguralne gornjojadranskoga

stila, Gnathia i vaze premazane crnim firnisom. Posebno se ističu vaze lokalne isejske proizvodnje, osebujne izradbe, s grčkim i italjskim utjecajima (od ← III. do ← I. st.). Bogata je i zbirka terakota te skulptura od štuka. Specifičnu pojavu čine obiteljske grobnice i nadgrobni spomenici s imenima više pokojnika. Na prijelazu iz stare u novu eru, kada potpada pod rim. upravu, Issa doživljava znatne urbanističke promjene. Na grč. agori obnavlja se trijem s nišama ukrašenim kipovima rim. bogova i careva (očuvano je 5 od 12 kipova u natprirodnoj veličini), grade se rim. terme, igralište (campus), kazalište i nova luka na *I* strani grada. U unutrašnjosti otoka nastaju gospodarska imanja (villae rusticae).

VIS, lijevo: zvonik crkve Sv. Ciprijana, desno: kula

Današnje je naselje nastalo spajanjem dvaju manjih naselja, *Luke* i *Kuta*. Starije su građevine većinom u renesansnome i baroknome stilu. Od kuća i palača iz XVI. i XVII. st. ističu se renesansna palača Gariboldi s natpisom iz 1552, ljetnikovac hvarskoga pjesnika Marina Gazarovića iz prve pol. XVII. st., kuće Jakša i Vukašinić-Dojmi. U XVII. st. V. je bio utvrđen s četiri kule: dvije su bile u Kutu, jedna u predjelu Smiderevo, a jedna, koju je gradio 1615. Vinko Perasti, u Luci. Župna crkva Gospe od Spilice podignuta je oko 1500; u njoj se čuva rad Girolama da Santacrocea. U Kutu je crkva Sv. Ciprijana, koja se u dokumentima spominje u XVI. st.; prema natpisu nad vratima, obnovljena je 1742. u baroknome stilu. U crkvi se ističu bogato ukrašena drvena barokna propovjedaonica i kasetirani strop urešen slikama. U Luci je crkva Sv. Duha s poč. XVII. st. Nakon poraza Francuza 1811. V. su zauzeli Englezi i utvrdili ga s nekoliko utvrda (danas u ruševinama).

LIT.: C. Fisković, Gazarovićev ljetnikovac u Visu, HK, 1946. — M. Abramić, Arheološka istraživanja grčke kolonije Issa na otoku Visu, Ljetopis JAZU, 1949, 55. — B. Gabričević, Bilješke uz arheološke nalaze na Visu, Mogućnosti, 1955, 7. — Isti, Antička Issa, Arheološko-povijesni prilog za urbanističko-regulacionu osnovu grada Visa, Urbs, 1959. — G. Novak, Vis, I, Zagreb 1961. — M. Nikolanci, Helenistička nekropola Isse, VjAHD, 1961—62. — B. Gabričević, C. Fisković, N. Bezić-Božanić, Viški spomenici, Prilozi — Dalmacija, 1968. — B. Kirigin, Issa — otok Vis u helenističko doba (katalog), Split 1983. — Horvat — Matejčić — Prijatelj, Barok. — N. Cambi, B. Kirigin i E. Marin, Zaštitna arheološka istraživanja helenističke nakropole Isse (1976. i 1979. god.), VjAHD, 1981. — B. Kirigin i E. Marin, Issa '80, ibid., 1985. — B. Kirigin, Zapažanja o helenističkoj nekropoli Isse, Materijali, XX, Prilep 1985. — Isti, The Greeks in Central Dalmatia: Some New Evidence, u knjizi: Greek Colonists and Native Populations, Proceedings of the First Australian Congress of classical Archaeology, Canberra—Oxford 1990. — B. Kir. i N. B. B.

VISOKO, selo u Hrvatskome zagorju S od Zeline. Župna crkva Sv. Trojstva jednobrodna je barokizirana gotička građevina; poligonalno svetište poduprto je s četiri stupnjevana potpornja. Pokraj svetišta je gotički zvonik ispod kojega je sakristija; na četverokatnom tornju (kamen na kapa s malteškim križem i nečitim znakovima) nalaze se četiri neidentificirana grba. Na juž. su pročelju broda novootkriveni gotički prozori, a sred gl. pročelja crkve barokni portal. Crkva je u unutrašnjosti oslikana figuralnim (svetište) i ornamentalnim (brod) baroknim freskama; ima barokne oltare, rokoko propovjedaonicu s kipovima evanđelista (1777), pet baroknih kaleža, kandilo iz 1774. Orgulje su rad A. Šimenza (1864). Jedno zvono potječe iz 1696. — Župna kurija iz 1750. je nadograđivana.

LIT.: G. Szabo, Kroz Hrvatsko zagorje, Zagreb 1939, str. 166. — A. Schneider, Popisivanje, 1941, 53, str. 183. — K. Dočkal, Naša zvana, Zagreb 1942. — F. Staričak, Zanimljivosti o Visokom, Kaj, 1973, 7. — A. Ht.

VISOKO, gradić SZ od Sarajeva. Na brijegu su ruševine grada koji se kao V. prvi put spominje 1355, a prije toga pojavljuje se više puta pod nazivom *Bosna*; grad je sve do XIV. st. bio banska rezidencija. U podgrađu Podvisokom bila je u XV. st. jaka kolonija dubrovačkih trgovaca. Očuvane su ruševine utvrde koja je imala izduženu osnovu i zaobljene uglove, a moguće je razlučiti dvije građevne faze: iz prve potječe većina obrambenih zidova (možda iz XIII. st.), dok iz druge faze (rano XV. st.) potječu dva tornja kvadratične osnove. Na prostoru grada nađeni su ostaci rim. građevina pa se pretpostavlja da se na tome mjestu u ant. doba nalazio burg, očuvan, možda, u osnovi nekog od tornjeva. — U nekadašnjem suburbiju postojala je crkva Sv. Marije. Na sadašnjoj su periferiji grada srednjovj. arheološka nalazišta → *Muhašinići* i → *Arnautovići*.

LIT.: P. Anđelić, Visoko i okolina u srednjem vijeku, u knjizi: Visoko i okolina kroz historiju, I, Visoko 1984, str. 103—274. — D. Br.

VISOVAC, otočić usred proširenja rijeke Krke. U dokumentima se spominje prvi put oko 1400, kada je na njemu bio eremitorij. Poslije su se tu nastanili bos. franjevci i 1576. sagradili crkvu, koja je pregrađena u XVIII. st. Uz crkvu je samostan, u kojemu se čuva bogata zbirka crkv. predmeta i slika (XVI—XIX. st.) te narodnih nošnja; ističe se inkunabula Ezopovih basni iz 1487. lastovskoga tiskara D. Dobričevića.

LIT.: K. Stojić, Rijeka Krka, Šibenik 1927. — Isti, Sela šibenskog kotara, Šibenik 1941. — J. Soldo, Visovac, Visovac 1968. — N. B. B.

VIŠNJAN, naselje zbijenoga tipa u zaleđu Poreča u Istri. Natpisi u kamenu svjedoče o napućenosti toga područja u ant. doba. U župnoj se crkvi čuvaju tri slike na platnu (*Tri sveca*, kraj XVI. st., djelo blisko Palmi mlađemu; *Bl. Dj. Marija i sveci*, mlet. rad iz XVII. st., *Bl. Dj. Marija*, rad Z. Venture iz 1598), crkv. ruho iz XII. st. i srebrni kalež s poč. XVIII. st. Kapela Sv. Antuna pustinjačka jednostavna je gotička građevina sa zidnim slikama

VIS, franjevački samostan na poluotoku Prirovo

majstora Dominika iz Udina iz XVI. st. i drvenom plastikom Sv. Antuna Opata iz istoga razdoblja. U crkvi je više glag. grafita iz XVI—XVII. st. — SZ od Višnjana nalaze se ostaci benediktinske crkve Sv. Mihovila. Manji sondažni zahvat (1962) dao je uvid u dvije građevne faze: starijoj pripada objekt, čini se, pačetrovinasta oblika (10,7 × 5 m) s udubljenim svetištem i kamenim namještajem ukrašenim motivima pletene dekoracije.

LIT.: Inscriptiones Italiae, Roma 1934, X/2, br. 239—241. — Inventario degli oggetti d'arte, V, Provincia di Pola, Roma 1935, str. 197—198. — B. Fučić, Istarske freske, Zagreb 1963, str. 14. — Isti, Glagoljski natpisi, Zagreb 1982. — V. Ekl, Gotičko kiparstvo u Istri, Zagreb 1982. — A. Šonje, Crkvena arhitektura zapadne Istre, Zagreb—Pazin 1982. — Br. Ma.

VITAČIĆ, Ivan, klesar (XVI. st.); rodom iz Korčule, nastanjen u Splitu. Prema ugovorima iz 1529, 1534. i 1535. zajedno s D. Rudičićem iz Splita nastavio je pregradnju crkve benediktinki Sv. Marije u Zadru u renesansnim oblicima. Crkvu su 1507—08. započeli klesar Nikola (Španić ?) iz Korčule i graditelj M. Filipović. Vitačiću i Rudičiću pripisuje se veći dio jugozap. bočnoga zida s portalom na kojemu je natpis što spominje opaticu Donatu Nassis, poznatu iz ugovora.

LIT.: C. Fisković, Zadarska renesansna crkva sv. Marije, Prilozi — Dalmacija, 1956. — I. Petricoli, Prilozi poznavanju renesanse u Zadru, Radovi. Filozofski fakultet—Zadar, 1965, 6. — I. Pet.

VITALJIĆ, Ivan, graditelj (Komiža, XVIII. st.). God. 1729. vodio gradnju župne crkve u Supetru na Braču. Njezin je izvorni barokni izgled izmijeo

VISOVAC

